

CZU: 159.923.2

ROLUL *EULUI* ÎN PROCESUL DE MANIFESTARE ȘI DEZVOLTARE A RESURSELOR PSIHICE PRIN PSIHOTERAPIA ORIENTATĂ DIALOGIC

Aurelia BULGAC

Universitatea de Stat din Moldova

În acest articol sunt descrise perspectivele moderne asupra *Eului*, cu referire, în mod special, la abordarea *dialogului deschis*, la ideea de *polifonie* a conștiinței și a naturii psihicului și abordarea *dialogului orientat spiritual*, modelul *Eului Tangibil* și al *Eului Spiritual*.

Din cele relatate în articol se poate constata necesitatea dezvoltării unor noi metode de cercetare în psihologie și, de asemenea, necesitatea dezvoltării și creării de intervenții noi în psihoterapie.

Cuvinte-cheie: *resurse psihice, personalitate, model dialogic.*

THE ROLE OF *SELF* IN THE PROCESS OF PSYCHICAL RESOURCES MANIFESTATION AND DEVELOPMENT THROUGH DIALOGICALLY ORIENTED THERAPY

In this article we present modern perspectives on the *Self* with special reference to the open dialog approach, the idea of polyphony of consciousness and the nature of the psychics well as the view of spiritual oriented dialog, *Tangible Self* and *Spiritual Self* model.

The article shows the need for development of new methods in psychological research as well as creation and development of new interventions in psychotherapy.

Keywords: *psychical resources, personality, dialogical model.*

Introducere

Până în acest moment, pentru psihologie, *Eul*, ca parte componentă importantă a personalității, reprezintă o concepție, o imagine a omului despre sine (*Eul-real*, *Eul-social*, *Eul-ideal*, *Eul-nedorit*, *indezirabil*, *Eul-spiritual* etc.), fiind considerat o „teorie” a omului despre el însuși. În conceptul *Eu* sunt conținute cunoștințele dobândite pe parcursul dezvoltării istorice, fiind un sistem de „montări” și automatisme (установки, Uznadze, 1941, 1950) referitoare la persoana proprie.

Adesea, conceptului *Eu* i se atribuie acea parte activ-creativă a psihicului omului care are funcția de reglare, control și integrare, sinteză a activității personalității omului la diferite niveluri ale existenței lui (conștient, inconștient, social, personal, spiritual etc.). Pentru unii autori, *Eul* este „nucleul personalității”, cel care are rolul de integrator al multiplelor „fațete ale personalității”.

Aceste ansambluri de idei, păreri, concepte și teorii cu privire la sine și, implicit, la *Eu* au dus discuțiile și demersul cercetărilor științifice în psihologie spre o direcție mult prea abstractă și, în acest mod, s-a ajuns la a se pierde esența „omenească” din om. Omul nu mai este o Persoană, ci o „idee” abstractă, fără viață.

În continuare, sunt aduse în prim-plan două perspective noi, importante, și anume: *abordarea dialogică* și *perspectiva posibilului* din om.

Perspective moderne asupra *Eului*

Perspectiva dialogică

Abordarea dialogică este nouă doar din perspectiva studierii ei în cadrul psihologiei. Pe când, de exemplu, în alte domenii, cum ar fi cel teologic sau lingvistic [1], ea este demult prezentă.

Pentru început, se constată că abordarea dialogică a psihicului și a personalității devine posibilă în psihologie și captează atenția cercetătorilor pe la sfârșitul anilor '80 – începutul anului '90, iar pe parcursul ultimilor ani a devenit punct de interes pentru tot mai mulți cercetători [2–5]. Modelul dialogic oferă o viziune și o concepție asupra *Eului* foarte originală, transdisciplinară și complexă.

Aceasta abordare își are originea în concepția filosofică a lingvistului rus M.M. Bahtin (1929). Analizând natura și esența conștiinței de sine a eroilor lui Dostoievski, Bahtin constată că natura conștiinței de sine este una dialogică, polifonică, „în fiecare moment este orientată spre exterior, se adresează într-un mod tensionat spre sine însuși, spre altul, spre un al treilea” [6 p.433]. Bahtin observa că omul este un subiect aflat într-o

permanentă adresabilitate, se adresează continuu cuiva – omului interior. „Să stăpânești omul interior, să-l vezi și să-l înțelegi nu e posibil, făcând din el un obiect de analiză neimplicată și neutră, nu-l poți stăpâni nici prin contopirea cu el, nici prin a empatiza cu el. Poți să te apropii de el și să-l descoperi – mai exact, să-l faci (să-l determini, să-l provoci) să se deschidă el însuși, doar prin comunicarea cu el, doar dialogic” [7, p.433]. Adresabilitatea este acel element de substrat care conferă dialogului un sens psihologic, nu doar de comunicare, transmitere de informații, ci o modalitate de relaționare, de interacțiune. Doar prin dialogare, prin interacțiune a omului cu omul se descoperă și omul din om, atât pentru alții, cât și pentru sine însuși [8, p.433-434]. În același timp, se exprimă o esență a naturii sale interioare, una dialogică.

Totodată, se constată că dialogul este întâlnirea, confruntarea omului cu omul, este o opoziție a *Eului* cu *Celălalt* (din interiorul sau din afară). Din punctul de vedere al lui Bahtin, omul interior nu poate fi studiat, el nu poate servi ca obiect de studiu, despre el nici nu se poate vorbi, lui i se poate doar adresa, cu el se poate doar dialoga. În dialog și prin dialog se deschide omul din om.

Pornind de la ideea naturii dialogice a omului, a psihicului în general și a *Eului* în mod particular, se constată că la începutul anilor '90 exista un interes față de abordarea dialogică a *Eului*, motiv pentru care psihologul Hubert Hermans publică pentru prima dată, împreună cu Kempmen, o carte – *The dialogical self: Meaning as movement*, în care expune Teoria Dialogică a *Eului*.

Hermans încearcă o abordare a *Eului* din perspectiva dialogului și îl prezintă ca fiind o multitudine dinamică și autonomă de poziții ale *Eului* care sunt plasate într-un peisaj imaginar și o multitudine de voci și contravoci care se influențează reciproc. De asemenea, Hermans și coleg. (1992, 1996), descriind *Eul* în termenii poziții și voci, schimbă raportarea la conținutul și natura *Eului*, care devine una dinamică. Până în acel moment, *Eul* era o concepție, o teorie, o entitate statică și amorfă, o abstracție, dar din momentul raportării la *Eu* ca la un conținut care are și poate manifesta multiple și relativ autonome poziții și voci, *Eul* devine viu, dinamic și schimbător. *Eul* are posibilitatea să-și schimbe pozițiile în funcție de context (interior sau/și exterior) și moment. Schimbarea de poziție a *Eului* este însoțită de o modificare a vocii *Eului*, chiar cu o voce opusă. Din punct de vedere dialogic, principala caracteristică pe care o oferă această abordare este luarea în considerare a interpretării *Eului* prin raportarea la dimensiunea timpului și spațiului (contextului). De asemenea, abordarea dialogică, raportarea la individ și la lumea lui psihică, interioară, nu se face prin intermediul unor concepte și teorii abstracte și fără viață, ci al unei Persoane. Astfel, se ridică probleme profunde de psihologie, legate, în mod special, de metodologia cercetării fenomenelor psihice.

Dar, revenind la perspectiva dialogică, *Eul* nu mai poate fi privit într-un mod linear, determinist și cauzal, ci, fiind un fenomen psihic într-o permanentă mișcare, el este activ, schimbător, imprevizibil și complex. *Eul* este într-o dinamică de multiple coeziuni, interacțiuni, adresabilități. Din experiența clinică, s-a confirmat că *Eul* constă din multiple fațete și ocupă diferite poziții în funcție de timp și context [9], iar relația dialogică între ele ajută la menținerea unui echilibru.

Iar cercetătoarea rusă T.A. Florenskaya (1990, 1995) expune o abordare diferită a omului, din perspectivă dialogică, prin care ridică problema metodologiei cercetării în psihologie și subliniază că sufletul nu este un obiect și deci nu poate fi studiat ca atare doar prin metode analitice, raționale, logice. Psihicul nu este o mașină și nici nu poate fi redus la unul dintre organele sale biologice, cum ar fi creierul, iar sufletul nu este și nici nu poate fi redus la reacție-stimul sau la gânduri, emoții, comportamente. Realitatea psihică a omului este mult mai complexă și nu poate fi redusă la metode de cercetare mecaniciste și deterministe. Din punctul de vedere al autoarei, cea mai potrivită metodă de cunoaștere și interacțiune cu sufletul unui om este iubirea și dialogul. T.A. Florenskaya susține și încearcă să introducă în psihologie modelul tradițional-umanist asupra omului, care presupune corp-suflet-spirit.

Autoarea consideră că *Eul* omului este format din *Eul Tangibil* (Sesizabil) (*Наличное Я*) și *Eul Spiritual* (*Духовное Я*). Conform acestei concepții, *Eul Tangibil* este perceptibil și observabil. El este complicat, deoarece conține mai multe opțiuni. În opinia ei, mecanismele de apărare ale *Eului*, dezvoltate în psihanaliză, se referă la *Eul Tangibil*. El este cel care se simte neputincios și slab, despre el vorbim în termeni de nevroză și tulburări de personalitate. Pe când *Eul Spiritual* depășește incomensurabil capacitățile de înțelegere și conștientizare a fapturii umane. El este vocea eternității din sufletul omului, este începutul creativității și perspectiva unei deveniri ulterioare, a unei potențialități și posibilități existente a personalității, este vocea universalului din om. *Eul Spiritual* este Creativitatea, inspirația și intuiția creativă a poetului, a pictorului, a omului

de știință, a filosofului.

La baza lumii interioare a omului se află o contradicție între frumusețea, perfecțiunea și înțelepciunea *Eului Spiritual* și defectele, slăbiciunile și mărginirea *Eului Tangibil*. Această contradicție se depășește prin dialogul deschis și orientat terapeutic al celor două forme ale *Eului*.

Pentru ca un dialog să fie terapeutic, sunt necesare două principii. Primul se referă la existența poziției interioare și exterioare, pe care autoarea o numește meta-poziție (позиция внеаходимости). Este o poziție de contemplare atentă, la distanță, pentru a evita impunerea valorilor personale Celuilalt. Această poziție exclude dependența, pasiunea și plasează în centrul atenției pe celălalt, dar nu pe sine. Al doilea principiu pune accentul pe subiect (доминанта на собеседнике). Această poziție de dominanță pe subiect orientează dialogul și relația spre El (celălalt, altul) și nu pe Eu (pe mine). Este asemenea poziției și atitudinii mamei față de copilul ei. Astfel, se diminuează egoismul, deoarece egoistul nu vede interlocutorul, ci vede propria să proiectie și urmărește satisfacerea propriilor nevoi și trebuințe.

Specificul abordării dialogice, consideră Florenskaya, este dat de introducerea dialogului nu cu mai multe voci și contravoci, ci este subliniată importanța dialogului cu propria Conștiință interioară. Dânsa abordează dialogul ca fiind un dialog orientat spiritual și care se poartă cu Conștiința din interiorul fiecărui om. Iar Conștiința ține de sfera *Eului Spiritual*.

Sușținătorii abordării dialogice în psihologie și psihoterapie (A.F. Копыов) au formulat următoarele patru concepte fundamentale care ajută la înțelegerea procesului de definire și conturare a sferei *Eului*: meta-poziție (poziția de detașare, observatorul) (позиция внеаходимости), natura internă dialogică (intradialogismul) (внутренняя диалогичность), intenția dialogică (диалогическая интенция) și poziția dialogică (диалогическая позиция).

În concluzie, perspectiva dialogică asupra personalității omului a cunoscut, într-o primă fază, două direcții de dezvoltare: una în vest, pe direcția pluralismului, multitudinii de voci/contravoci și multiplelor poziții ale *Eului* pe care le poate ocupa în orice moment și în funcție de context. În acest sens, dialogul se prezintă ca fiind o mișcare a omului pe orizontală. Iar alta în est, prin modelul *Eului* al lui T.A. Florenskaya (1990, 1991, 1996), se face o abordare a dialogicului pe verticală, adică dialogul *Eului* cu propria Conștiință.

Dialogul permite studierea și abordarea lumii intrapsihice, a omului din perspectiva interacțiunilor și relațiilor atât pe orizontală (în care se respectă pluralismul), cât și pe verticală (relația cu valorile universale, care sunt independente de contextul imediat istoric, cultural, social, economic, politic).

Abordarea dialogului în psihologie nu se face din perspectiva comunicării, ci din perspectiva adresabilității și relației. Dialogicul a făcut posibil un salt în cercetarea psihologiei prin trecerea de la monolog la dialog, adică de la poziția de subiect-obiect la poziția de subiect-subiect. Această nouă poziționare a cercetării în psihologie are un foarte mare impact în demersul terapeutic.

Modelul posibilului în abordarea *Eului*

Pe baza unor idei noi care apar în psihologie se conturează un mod diferit de abordare și de înțelegere a personalității omului și, în mod special, a conceptului de *Eu*. În opinia lui D.A. Leontyev, în psihologie se încearcă o delimitare între abordarea clasică a personalității, care se caracterizează printr-un determinism, materialism dependent de moștenirea genetică, biologică, familială, interferențele sociale, psihologia potențialului personal al omului care, la rândul ei, își are originile în filosofia posibilului [10] și în psihologia existențială. D.A. Leontyev introduce în psihologie conceptul posibilului care se înțelege a fi ceea ce ar putea să fie, dar nu ceea ce trebuie să fie.

Privite din acest punct de vedere, personalitatea, realitatea psihică și conceptele, fenomenele psihologice devin libere de închistarea lor în anumite legi mecaniciste și determinate de anumite formule și structuri rigide. Leontyev subliniază importanța capacității omului de a se autodetermina și de a manifesta o anumită autonomie față de factorii determinanți biologici, sociali, culturali, istorici. De asemenea, autorul face o diferență între abordarea și înțelegerea autodeterminării și autonomiei din punctul de vedere al spațiului posibilului și abordarea autodeterminării (self-determination) pe care o oferă cercetătorii Deci și Ryan (1985). Conform teoriei autodeterminării oferite de Deci și Ryan (1985), autodeterminarea și autonomia personalității se produce de la sine, automat, ca rezultat al unor procese de evoluție a mecanismelor de autoreglare [11, p.213]. Din punctul de vedere al autorului, limita acestei abordări este că, practic, procesul este determinat și condiționat, lipsește

latura și aspectul conștientizării reflexive a procesului, lipsește liberul arbitru, lipsește responsabilitatea alegerii și a faptei împlinite.

Leontyev subliniază autonomia personalității și autodeterminării ca fiind necesare pentru „a se putea orienta în spațiul posibilului”. Categoria psihologică a posibilului vine ca răspuns la realitatea psihică și cea socială care nu mai pot fi considerate și studiate de pe poziția unor realități foarte bine structurate, statice, determinate. Realitatea se prezintă ca fiind una dinamică, incertă, nedeterminată, fluctuantă și diversă. Autorul oferă un model nou de înțelegere a personalității, și anume: modelul reglării multiple a personalității (*мультирегуляторная модель личности*) [12]. El descrie acest model prin prisma a șase „logici”, care nu sunt decât niște răspunsuri la întrebarea *De ce oamenii fac ceea ce fac?:* logica satisfacției unor nevoi, logica de a reacționa (de a răspunde) la stimul, logica predispozițiilor, logica normelor sociale, logica unor nevoi vitale (sau logica sensului, de a avea un sens), logica libertății de acțiune (liberul arbitru sau a posibilului, posibilităților). Mai târziu, el introduce un al șaptelea element al acestui model de reglare a personalității, și anume: logica recunoașterii superioare sau logica prezenței unei misiuni.

După cum reiese din informațiile anterioare, în acest moment, în psihologie, *Eul* ca fenomen psihic nu este o însumare mecanică de roluri sociale, de păreri despre sine, o sumă de patternuri comportamentale sau/și de gândire, ci „un câmp în care se formează și se transformă diferite sensuri” [13, p.213]. Aceste abordări moderne deschid personalitatea omului spre creativitate și invită la o dezvoltare din punct de vedere psihic și personal. De asemenea, atât abordarea dialogică, cât și cea a posibilului invită *Eul* spre noi „explorări”, spre realizarea de sine prin cunoaștere și încă de la început se constată direcții diferite de abordare.

Metodologie

Studiu de caz

La terapie se prezintă o doamna de 38 de ani care invocă probleme de relație cu băiatul ei. Problema pe care o formulează sună astfel: „Mă interesează metode noi în abordarea relației cu băiatul meu”.

Deci, avem probleme legate de:

- relație;
- metode noi de relaționare: creativitate.

Starea afectivă față de această situație o definește ca fiind de neputință. Pe lângă aceasta, clienta mai invocă și prezența unui sentiment „inexplicabil” de pericol.

Cazul este foarte complex și poate merge pe direcții multiple, dar, referitor la stabilirea relației dialogice, se remarcă un fragment în care apare vocea *Eului Spiritual*, pe care clienta tocmai reușește să-l conștientizeze.

Printr-un exercițiu simplu, este rugată să identifice din pozele prezentate cum vede ea relațiile ei în prezent și peste douăzeci de ani. Prin această întrebare se stabilește o relație și un dialog conștient cu prezentul și se identifică o posibilă relație și dialog cu viitorul. Astfel, apare axa timpului, care este foarte importantă pentru *Eul Tangibil* și, în același timp, o invitație pentru „a privi în viitor” (*Eul Spiritual*). Deci, sunt invitate la dialog ambele *Euri*.

Fragment:

T: Ce-ți dorești cel mai mult? (identificarea nevoilor și a motivației)

A: Echilibru, o armonie ... (pauză)

T: Cum ai putea să le obții în mod concret? Care sunt resursele tale interioare pentru menținerea echilibrului și a armoniei?

A: Empatia, iertarea, nu sunt răzbunătoare.

Comentariu: Toate aceste resurse psihice sunt invocate de pe o poziție nonegoistă, adică orientate spre *Celalalt*.

T: Cum îți dai seama de prezența lor?

A: Mă ajută capacitatea mea de introspecție (reflecție) și simțul observației.

Comentariu: autorefecția este posibilă dacă reușești să te desprinzi puțin de tine și să ocupi o poziție de detașare față de manifestările tale: de la *Eu* la *Tu*, să te uiți la tine dintr-o parte – poziție de detașare.

După o pauza mică, dialogul continuă.

A: De fapt, cred ca știu ce-mi doresc. Întotdeauna am fost curioasă să aflu mai multe despre mine și oameni. Cred ca o altă nevoie importantă de care tocmai mi-am dat seama este nevoia mea de cunoaștere.

O invit să revenim la pozele cu care lucrasem și la poza a doua (poza care exprima relațiile din viitor), în care era o masa mare cu bucate; se uită și spune: „Sper ca peste douăzeci de ani să-mi satur pofta de cunoaștere și să stabilesc cât mai multe relații cu prietenii mei.”

Prin acest exercițiu am încercat s-o ajut pe clientă să conștientizeze diferențele caracteristice celor două forme ale *Eului*: Tangibil și Spiritual și să stabilească legătura dintre ele pentru menținerea „echilibrului și a armoniei”.

Astfel, orientarea dialogului spre *Eul Spiritual* permite o creștere a sferei conștiinței *Eului Tangibil* (*Eul Tangibil* o resimte ca pe o îmbogățire de cunoștințe despre sine) și restabilește relația dialogică între aceste două forme ale *Eului* în așa fel, încât să se formeze o comuniune de relații dialogice care să ajute la crearea unei unități ontologice.

Psihoterapia prin dialog orientat spiritual devine „terapeutică” atunci când ajută și facilitează rezolvarea conflictelor personalității prin conștientizarea nevoii de restabilire a întregului și relegarea în mod conștient a unor relații dialogice între *Eul Tangibil* și *Eul Spiritual*. Sunt două condiții: stabilirea unei poziții de detașare față de sine și orientarea spre *Celălalt* (sau dominată pe *Celălalt*).

Există patru poziții, atitudini care omoară relația din punctul de vedere al parintelui Joachim Parr:

- Unul crede ca celălalt trebuie să știe ce gândește el, ce simte fără să fie necesar să exprime clar prin limbaj, celălalt trebuie să știe să „citească gânduri”.
- Când te aștepți la reciprocitate, dacă eu fac ceva pentru tine, eu cred că tu ești obligat să faci ceva pentru mine ca o răsplată; altfel, apar stări și reacții de frustrare, iritare, furie.
- Gândul și atitudinea că tu trebuie să fii iubit și meriți să fii iubit. Tu, celălalt, trebuie să mă iubești, să-mi oferi atenție, să mă ascuți etc.
- Când unul dintre parteneri sau ambii nu lasă conflictul, este foarte revendicativ. Când constant reproșează ceva celuilalt că nu a făcut bine, când este cicălit.

Deci, relația dialogică se stabilește cu ajutorul atitudinii de detașare și orientare către Celălalt. Atunci când se pune întrebarea, în funcție de ea, apare o invitație la conversație, o adresare a *Eului Tangibil* sau a *Eului Spiritual*. Există întrebări care deschid porțile *Eului Tangibil* sau *Eului Spiritual*.

De asemenea, în funcție de răspunsul primit, se poate stabili cu ce persoană se interacționează, cu *Eul Tangibil* sau cu *Eul Spiritual*.

Concluzii

În ultimii ani, au fost identificate noi direcții de cercetare a *Eului* în privința proceselor de evoluție, de dezvoltare individuală, aspectelor legate de rolul pe care îl joacă modelele și contextele culturale și cum experiența subiectivă, personală este interdependentă de schimbările bio-chimice, neuronale de la nivelul creierului și de schimbările importante în sfera *Eului*, care au legătură cu tehnologiile informaționale, mai exact impactul acestor tehnologii asupra formării personalității.

Indiferent de evoluția cercetărilor, poate fi observată natura duală a conceptului *Eu* (sau chiar multiplă prin conceptul de *possible selve*). Acesta include doi actori, dintre care unul gândește (eu gândesc) și celălalt conștientizează că el gândește (eu gândesc despre mine că gândesc). Pornind de la acest punct de vedere, se evidențiază următoarele trei aspecte pe care le conține conceptul *Eu*:

- capacitatea de a gândi (aspectul cognitiv);
- capacitatea de a fi conștient că gândesc (aspectul conștiinței de sine);
- raportarea la sine și la celălalt ca la un subiect (persoană care gândește, acționează, are trăiri emoționale).

Luând în considerare cercetările de ultimă oră în domeniul psihologiei și al psihoterapiei, perspectivele moderne asupra conceptului *Eu* constituie un moment foarte important pentru dezvoltarea metodologiei psihologiei, dar și pentru dezvoltarea ei ca știință. Importanța perspectivelor moderne este mai mare atunci când se referă la intervențiile psihoterapeutice și la dezvoltarea, manifestarea de resurse psihice.

Odată cu introducerea în psihologie a abordării dialogice asupra personalității omului, dar și a psihicului în general, s-a observat o „revigorare” și „reîntoarcere” a cercetării omului din om. De asemenea, acest moment a redefinit poziția individului ca fiind un Subiect, o Persoană înzestrată cu Conștiință, în antiteză cu cea de Obiect al cercetării.

De-a lungul timpului, s-au conturat următoarele perspective de abordare a *Eului*:

- perspectiva intraindividuală care era preocupată de dezvoltarea fenomenologică, ontologică, subiectivă

și individuală a *Eului* (de exemplu, W.James);

- perspectiva interpersonală, relațională care vorbește despre aspectele de dezvoltare a *Eului* în interacțiuni interpersonale; rolul acestor interacțiuni în dezvoltarea individuală a omului (de exemplu, interacționismul simbolic);
- perspectiva contextului social, cultural, familial; la acest nivel, abordarea conceptului *Eu* se face din perspectiva credințelor, valorilor și normelor prin prisma contextului istoric și cultural;
- perspectiva dialogică abordează *Eul* din perspectiva pozițiilor și opțiunilor pe care le poate avea și/sau manifesta *Eul* în funcție de context.

De aceea, este importantă o abordare deschisă, sintetică, creativă și care să reușească să integreze și să cuprindă toată sfera conceptului *Eu* în așa fel, încât să se regăsească toate aspectele realității psihologice ale omului.

Este important să se țină cont de modelul celor trei aspecte ale *Eului*: individual, interpersonal și contextual (social, familial, cultural), dar, în același timp, ar putea să existe și un al patrulea aspect, cel existențial, spiritual, cel al sensului profund și unic. Se cere o perspectivă existențial-spirituală care să lege și să sintetizeze. Această perspectivă a fost neglijată de știința psihologiei, dar dezvoltarea de mai departe a omului și a psihologiei necesită luarea în calcul a unei schimbări de abordare în cercetarea psihologică, astfel încât să se facă loc creativității în studierea și cercetarea psihicului uman.

Deci, se poate aduce în discuție că, în conținutul său, conceptul *Eu* înglobează nu doar o capacitate reflexivă, o capacitate de autoconștientizare, ci și o capacitate de a se detașa de sine și a privi spre sine dintr-o parte. *Eul* nu este doar un fapt de conștiință (Constantin Rădulescu-Motru), o conștiință reflexivă (Zlate), ci are libertatea de a lua decizii și de a se adresa și relaționa atât pe orizontală, cât și pe verticală.

Așadar, cu toate aceste incertitudini conceptuale, cu toată diversitatea informațională despre *Eu*, apare constatarea că majoritatea autorilor, atunci când vorbesc despre conceptul *Eu*, se referă la aspectul individual și interior al personalității, întrucât se poate afirma: conceptul *Eu* este ceea ce caracterizează și evidențiază personalitatea omului ca fiind unică, individuală, autentică. Este aspectul subiectiv și foarte personal al dezvoltării omului.

Referințe:

1. БАХТИН, М.М. *Проблемы поэтики Достоевского*. Москва: Художественная литература, 1972, с.433-434.
2. HERMANS, H.J.M., KEMPEN, H.J.G. *The dialogical self: Meaning as movement*. San Diego, CA: Academic Press, 1993.
3. HERMANS, H.J.M. Voicing the self: From information processing to dialogical interchange. In: *Psychological Bulletin*, 1996, no.119, p.31-50.
4. ФЛЮРЕНСКАЯ, Т.А. *Диалог в практической психологии*. Москва: Институт психологии АН СССР, 1991.
5. TIAGO, B., CUNHA, C.C., SALGADO, J. Dialogical Theory of Selfhood. In: *The Oxford Handbook of Culture and Psychology*. UK: Oxford University Press, capitolul 19, 2006.
6. БАХТИН, М.М. *Op.cit.*
7. Ibidem.
8. Ibidem.
9. DIMAGGIO, G., HERMANS, H.J.M., LYSAKER, P.H. Health and Adaptation in a Multiple Self. The Role of Absence of Dialogue and Poor Metacognition in Clinical Populations. In: *Theory and Psychology*, 2010, vol.20, nr.3.
10. ЛЕОНТЬЕВ, Д.А. *Личностный потенциал: структура и диагностика*. Москва: Смысл, 2011.
11. Ibidem.
12. Ibidem.
13. Ibidem.

Prezentat la 23.11.2016